УДК 159.922+37.018.3

Лівандовська Інна

викладачка кафедри психології Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0001-9636-0454>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i16.215>

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПІДЛІТКІВ У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичний і практичний підхід до проблеми становлення гендерної ідентичності в підлітковому віці крізь призму різних соціальних умов ідентифікації та результатів власного емпіричного дослідження специфіки гендерної ідентифікації. Задекларована тема актуальна в аспекті соціальних умов розвитку дітей-сиріт: емоційної, соціальної, психічної депривації. У таких несприйнятливих умовах особливого значення набуває проблема становлення соціальної та особистісної ідентичності. Специфічні особливості гендерної ідентичності і процесу її формування залишаються майже поза увагою, хоч діти, які мають статус сироти та яких виховують поза сім'єю, належать до групи ризику, оскільки в них формується переважно недиференційований тип гендерної ідентичності, що негативно позначається на подальшій соціалізації та адаптації в суспільстві. У статті емпірично досліджуємо припущення, що структура гендерної ідентичності, яка включає в себе емоційно-оцінний, поведінковий, когнітивний та особистісний компоненти, має змістовні, кількісні та якісні відмінності у груп підлітків, які проживають у різних соціальних умовах.

Недостатня вивченість та дослідженість цієї проблеми в поєднанні з високою значущістю визначає її актуальність, оскільки корекція негативних характеристик особистості можлива лише за умови комплексного психолого-педагогічного супроводу розвитку гендерної ідентичності підлітків і буде сприяти зниженню емоційної нестабільності особистості та подоланню основних блоків набуття соціально-прийнятних гендерних патернів.

Ключові слова: гендерна ідентичність, підлітки, гендерна ідентифікація, депривація, соціалізація, соціальні умови.

Постановка проблеми. Нестабільність соціально-економічної та політичної ситуації в Україні призводить до зниження рівня психологічного, соціального, економічного благополуччя населення, унеможливлення створення оптимальних умов життя для членів родини та їх дітей, до низького усвідомлення відповідального батьківства та ін. Як результат – збільшується чисельність дітей, які залишаються без опіки батьків, чи дорослих, які їх заміщують, отримуючи від держави за це певну винагороду.

Питання особистісного становлення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, завжди було нагальним, але в останні роки набуває все більшої актуальності. Результати психологічних і соціологічних досліджень свідчать про специфічну та вкрай неблагополучну ситуацію особистісного розвитку дитини, яка залишилася без піклування батьків. Специфічними характерними особливостями психологічного розвитку таких дітей-сиріт науковці виокремлюють підвищену агресивність, вираженість віктимної поведінки, невротичність, незрілі форми захисної поведінки, відсутність мотивації до особистісного та соціального розвитку, виражену тенденцію до афективного реагування на тривожні ситуації, образи на оточуючих, перекладання відповідальності на інших, низьку соціальну відповідальність, споживацький характер життєдіяльності, і як підсумок – високий рівень загальної дезадаптації в сучасному соціумі. Звичайно, ключове значення у формуванні таких специфічних особливостей дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківської опіки, відіграють соціальні фактори їх буття та умови, що мають здебільшого деприваційний

характер емоційного та психічного впливу. У таких деструктивних умовах онтогенезу набуває особливого значення проблема становлення соціальної та особистісної ідентичності й дослідження процесу ідентифікації дитини, особливо в підлітковому віці. Підлітковий вік – період становлення моральних і ціннісних переконань, відбувається фундаментальне закріплення соціально зумовлених ідентифікаційних образів. Становлення гендерної ідентичності підлітка триває від самого народження в процесі соціальної ідентифікації з акцентом на засвоєння панівної гендерної культури референтної групи. Референтна група, як зазначає у своїх дослідженнях видатний американський соціопсихолог Хаймен (1942), – це соціальна група, на яку індивід орієнтує свою поведінку (Хьєлл, Зіглер, 1997). Референтною групою можуть бути різні соціальні спільноти – від родини до класного колективу, групи друзів. Зазвичай такою соціальною групою стає для підлітка група, до якої він належав у минулому, належить зараз чи хотів би належати в майбутньому.

Акцентуємо на тому, що засвоєння соціальних норм і цінностей вихованця зазвичай спотворюється в результаті негативного стихійного або навмисного впливу депривованого середовища, у якому він живе, оскільки первинне сприйняття своєї гендерної ідентичності не залежить від власного та свідомого вибору, воно носить соціально-нав'язаний характер. У результаті підліток «випадає» із соціально прийнятних відносин і тому потребує невідкладної специфічної допомоги задля успішної інтеграції його в суспільство. Таке соціально та емоційно депривоване середовище, у якому здебільшого перебувають сироти, характеризується, з одного боку, декларацією найбільш стагнаційних стереотипів, що роблять поведінку підлітка менш адаптивною, а з іншого – наявністю чітко означеного недиференційованого типу гендерної ідентичності. Незважаючи на назрілу потребу вивчення феномену соціального сирітства, з точки зору соціальної, вікової, педагогічної психології це явище вивчене недостатньо. Основну критичність ситуації можна окреслити так: незважаючи на успішне вирішення багатьох суспільних завдань, розширення меж реалізації людських можливостей, масштаби соціального сирітства не зменшуються, а зростають, і саме воно набуває нового вигляду та різноманітних форм. Окрема проблема полягає у виявленні соціально-психологічних наслідків соціального сирітства, використання дієвих механізмів регуляції поведінки особистості вихованця та розробці профілактичних і корекційних заходів.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Наразі гостро постає питання саме підвищення ефективності адаптації та подальшої інтеграції в сучасному суспільстві дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування батьків. Маючи глибоке історичне коріння, сучасне суспільне виховання дітей-сиріт через різні причини виявилось не в змозі ефективно вирішувати проблему їх соціальної адаптації.

Задля чіткого усвідомлення специфіки останніх досліджень варто означити вектор деяких концептуальних положень учених, які для нас стали ключовими для дослідження гендерної ідентичності як суб'єктно-психологічного феномену. Над розробкою концептуальних положень відносно формування гендерної ідентичності працювала Кікінеджи (2019), яка дослідила процес гендерної ідентифікації як соціально-психологічний чинник диференціації особистості та означила специфіку формування і психологічних закономірностей статевої ідентичності особистості в період дорослішання. У наукових розвідках Савчин (2008) прийшов до висновку, що підлітки у процесі ідентифікації засвоюють ідеали, норми, цінності, моральні якості, установки іншої особистості чи групи. Своєю чергою, сам механізм ідентифікації стимулює підлітка до пізнання та узгодження власного внутрішнього світу, свого образу Я.

Проблемам соціалізації та особистісного дітей в умовах материнської та соціальної депривації в будинках дитини, закритих закладах інтернатного типу присвячені дослідження Гошовського (2009). Науковець наголошує на тому, що деприваційне середовище характеризується деструктивним впливом: спотворює і блокує процес соціалізації та особистісного становлення.

Метою статті є теоретичний і практичний аналіз актуального стану проблеми формування гендерної ідентичності сиріт у підлітковому віці, емпіричне обґрунтування

наявності специфічних ознак процесу гендерної ідентифікації підлітків чоловічої та жіночої статі в різних умовах виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підлітковий період «статеворольової соціалізації» є вирішальним у формуванні гендерного типу особистості. Це зумовлено тим, що в кінці підліткового, на початку юнацького періоду формується усталена гендерна ідентичність як усвідомлення індивідом своєї статевої належності, як суб'єктивне осмислення, переживання статевої ролі, що виявляється в єдності статевого усвідомлення та поведінки. Гендерна ідентифікація належить не лише до окремої людини, її можна спостерегти одночасно у значній кількості людей, вона об'єднує людей, стає основою для установа міння міцних емоційних зв'язків у соціальній групі, колективі, суспільстві.

Процес гендерної ідентифікації розглядаємо як процес усвідомлення і прийняття мужності й жіночності, що існують у межах соціально зумовленої культури, у якій народжується і формується особистість. Виховання індивіда, який виховувався поза сім'єю, у суспільстві найчастіше може бути ускладнене особливостями його фізичного або психічного розвитку в умовах деприваційного соціального компоненту. Аналіз визначення феномену «гендерна ідентичність» дає підстави констатувати міжкультуральність, багатоаспектність і різновекторність поглядів на розуміння цього поняття. Зокрема, у працях, присвячених дослідженню цього феномену, послуговуються такими термінами: стать (біологічна, соціальна, психологічна, громадянська, психічна, сексуальна), ідентичність (статеворольова, статева, сексуальна), статеворольові стереотипи, статеворольові відносини.

У науковій теорії Бем «про гендерну структуру» зазначено, що це когнітивна структура, сукупність різних асоціацій, яка організує сприйняття індивіда і керує ним. Діти ще з раннього віку кодуєть і організують інформацію, зокрема й інформацію про себе, відповідно до дихотомічної схеми «маскулінність – фемінність». Тут відбувається синергія отриманих даних про анатомію чоловіків і жінок, їх участь у народженні дітей, їх професії і поділ занять, їх особистісні характеристики і поведінкові патерни. Дихотомія «чоловіче – жіноче» – найважливіша з усіх класифікацій людей, які існують у людському суспільстві, зазначала дослідниця. Гендерна ідентифікація має відбуватися за певною гендерною схемою, оскільки дитина буде жити в суспільстві, організованому за принципом гендерної дихотомії, їй важливо адаптуватися відповідно до усталених критеріїв суспільного буття. Порівняльний аналіз ключових понять дає підстави зробити такий висновок: гендерна ідентичність – це не лише структурний компонент індивіда, а складний системний конструкт, взаємозумовлений усіма особистісно прийнятими образами Я.

Отже, завдяки теоретичному аналізу проблеми гендерної ідентичності в психології ми прийшли до висновку, що гендерна ідентичність – це інтегративне, поліфункціональне, динамічне, структуроване особистісне утворення, детерміноване соціокультурними нормами конкретного соціуму, правилами поведінки і взаємодії у процесі соціалізації через реалізацію особистісних потреб та установок на певних етапах вікового розвитку. Зміна та порушення психологічного простору індивіда у процесі розлучення з батьками, сім'єю завжди негативно відображається на фундаментальних особистісних утвореннях сироти. Науковці акцентують на тому, що в умовах батьківської депривації в дітей фіксуються якісні відмінності в особистісному розвитку, Я-концепції (уявлення про себе, образ Я, відношення до себе, самооцінка), унаслідок чого зазвичай формується недиференційований тип гендерної ідентичності. Респондентам з недиференційованим типом притаманні низькі показники як маскулінності, так і фемінності незалежно від біологічної статі (Х'єлл, Зіглер, 1997).

Емпіричною базою нашого дослідження стали заклади середньої освіти І–ІІІ ст. м. Умані, школа-інтернат І–ІІІ ст. для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування м. Канева, дитячий будинок для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування с. Кропивне Золотоніського р-ну Черкаської обл., дитячі будинки сімейного типу Черкаської, Київської та Кіровоградської області. Дослідження проводили в 2017–2018 рр.

У підгрупі підлітків, які виховуються в сім'ї, досліджено 73 хлопці та 84 дівчини. У підгрупі підлітків, які перебувають у закладах інтернатного типу, – 51 хлопець та 78 дівчат. У підгрупі підлітків, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу, – 53 хлопці та 69

дівчат. Загальна кількість вибірки дослідження становить 408 осіб, з них 177 хлопців та 231 дівчина віком від 13 до 15 років.

Для дослідження структурних компонентів гендерної ідентичності підлітків використаний комплекс психодіагностичних методик: методика дослідження змістовних характеристик ідентичності особистості «Хто Я?» Куна в модифікації Рум'янцевої, опитувальник Бем для діагностики психологічної статі і визначення ступеня андрогенності, маскулінності, фемінності. Даючи відповідь на питання «Хто Я?», 91,4 % дівчат та 83,7 % хлопців дали максимальну кількість характеристик, що припускає можливість зробити висновок про сформовану відповідно до віку гендерну ідентичність. У 4,9 % респондентів-хлопчиків та 1,5 % дівчат спостережено кризу гендерної ідентичності, пов'язану зі специфічними переживаннями, пов'язаними зі статевою роллю конфліктом. В обох групах переважає позитивна гендерна ідентичність. Амбівалентні характеристики виражені переважно в підгрупі хлопців, що свідчить про деяку нестабільність образу Я.

Для означення типу гендерної ідентичності ми використали опитувальник Бем (1974). У дослідженні даних ми орієнтувалися на типологію, презентовану Л. Степановою, яка в дослідженнях виокремлює такі типи гендерної ідентичності: недиференційований, традиційний, ізомерний. На основі дескриптивного аналізу в нашому дослідженні виокремлено 5 варіантів гендерної ідентичності: маскулінний, фемінний, андрогенний, які тотожні з класичним типом за Бем, а також андрогенний з тенденцією до фемінності, андрогенний з тенденцією до маскулінності та недиференційований тип.

Послугуючись отриманими результатами діагностики, ми визначили підгрупи респондентів за типом гендерної ідентичності, які виховуються в сім'ї (див. табл. 1).

Таблиця 1

***Розподіл респондентів за типом гендерної ідентичності,
які виховуються в сім'ї***

Типи гендерної ідентичності	Кількісні показники наповнюваності підгруп із різним типом гендерної ідентичності (у %)	
	<i>дівчата (n=84)</i>	<i>хлопці (n=73)</i>
маскулінна	1,2	21,6
андрогенна з тенденцією до маскулінності	3	19,9
андрогенна	11,7	6,6
андрогенна з тенденцією до фемінної	6,8	5
фемінна	35,2	2,7
недиференційована	32,1	44,1

Отримані результати свідчать про тенденції до набуття гендерної ідентичності відповідно до статі в більшості респондентів: 53,7 % – у дівчат та 48,15% – у хлопців. Показники недиференційованості свідчать про наявність проблем у формуванні гендерних патернів у підлітків та необхідність створення відповідних умов реалізації ресурсів власної ідентифікації. Статевою роллю конфлікт спостерігається у 1,2 % дівчат та 2,7 % хлопців.

При дослідженні гендерної ідентичності в підгрупі «підлітки, які виховуються в державних закладах» «Дитячий будинок для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» с. Кропивне Золотоніського р-ну Черкаської обл. та «Школа-інтернат І–ІІІ ст. для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» м. Канів отримані такі результати:

Максимальну кількість характеристик на запитання «Хто Я?» дали 21,7 % дівчат та 17,1 % хлопців, що уможливило зробити висновок про сформовану гендерну ідентичність. У 54,9 % респондентів-хлопчиків та 61,5 % дівчат спостережено кризу гендерної ідентичності, пов'язану зі специфічними переживаннями, пов'язаними з наявністю статевого ролівого конфлікту. В обох групах переважає негативна гендерна ідентичність. Амбівалентні характеристики виражені в обох підгрупах, що свідчить про чітко виражену нестабільність образу Я. Deskриптивний аналіз дав підстави для характеристики підгруп респондентів, які виховуються в державних закладах інтернатного типу, відповідно до типу гендерної ідентичності (див. табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл респондентів по типу гендерної ідентичності, які виховуються в державних закладах

Типи гендерної ідентичності	Кількісні показники наповнюваності підгруп із різним типом гендерної ідентичності (у %)	
	дівчата (n=78)	хлопці (n=51)
маскулінна	0	0
андрогенна з тенденцією до маскулінності	14,7	6,5
андрогенна	6,9	10,6
андрогенна з тенденцією до фемінної	0	0
фемінна	0	0
недиференційована	78,4	82,9

Результати нашого дослідження вказують на ряд специфічних ознак процесу гендерної ідентифікації в умовах закладів інтернатного типу. Зокрема, у групі дівчат не виявлено чітко окресленої ні фемінної, ні маскулінної ідентичності, але майже в 4 рази збільшений показник андрогенії з маскулінною тенденцією. Показник андрогенії, порівняно з групою дівчат, які виховуються в сім'ї, також зменшений майже вдвічі, показник недиференційованості власної ідентичності у вихованців закладів інтернатного типу серед дівчат збільшено у 2,5 разу.

Порівняльний аналіз показників підгрупи хлопців, які виховуються в закладах інтернатного типу, з результатами підгрупи хлопців, які виховуються в сім'ях, такий: у підгрупі хлопців, які перебувають у закладах інтернатного типу, показника маскулінності не виявлено, андрогенія з тенденцією до маскулінності визначена в 6,5 % респондентів, андрогенія – у 10,6 % хлопців. Показники андрогенії з тенденцією до фемінності чи маскулінності не визначені. Найбільший показник – недиференційована гендерна ідентичність – спостерігається у 82,9 % опитаних хлопців. Такі показники підтверджують специфічну ситуацію особистісного розвитку в умовах сенсорної, емоційної та соціальної привації чи депривації. Також зазначимо, що працівниками інтернатних закладів є переважно жінки, тому, на жаль, хлопці не мають соціально реалізованих реальних зразків для статевого ролівого ідентичності. Для них цим зразком є старші сироти чи групи людей, з якими вони контактують (не завжди із соціально прийнятною власною поведінкою), ЗМІ. До третьої групи респондентів входили хлопці та дівчата, які виховуються нині в дитячих будинках сімейного типу Черкаської, Київської та Кіровоградської областей. Зазначимо, що в дослідженні брали участь вихованці, які перебувають в дитячих будинках сімейного типу не менше 3 років. Максимальну кількість характеристик на запитання «Хто Я?» дали 38 % дівчат та 26,2 % хлопців, що вможливило зробити висновок про сформовану гендерну ідентичність. У 34,8 % респондентів-хлопчиків та 25,2 % дівчат спостережено кризу

гендерної ідентичності, пов'язану зі специфічними переживаннями, зумовленими наявністю статевої ролі конфлікту. В обох групах переважає показник формування гендерної ідентичності. Амбівалентні характеристики наявні в обох підгрупах, що свідчить про нестабільність образу Я, зумовлену складністю соціальної адаптації та змінами образів ідентифікації в процесі переходу з родини до закладів інтернатного типу чи притулку, а потім і в дитячі будинки сімейного типу. Дескриптивний аналіз дає підстави охарактеризувати підгрупи респондентів, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу, відповідно до типу гендерної ідентичності (див. табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл респондентів по типу гендерної ідентичності, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу

Типи гендерної ідентичності	Кількісні показники наповнюваності підгруп із різним типом гендерної ідентичності (у %)	
	дівчата (n=69)	хлопці (n=53)
маскулінна	2,8	19,7
андрогенна з тенденцією до маскулінності	5,2	11,5
андрогенна	15,6	11,0
андрогенна з тенденцією до фемінної	11,5	6,2
фемінна	25,6	0
недиференційована	39,3	51,1

Дослідження специфіки формування гендерної ідентичності підлітків, які виховуються в умовах дитячого будинку сімейного типу, дало такі результати. Показник маскулінності серед дівчат складає 2,8 %, а серед хлопців – 19,7 %. Зауважимо, що цей показник серед підлітків – вихованців закладів інтернатного типу не виявлено. Порівняно з показниками підгрупи підлітків, які виховуються в сім'ях, у дівчат із ДБСТ та у дівчат, які виховуються в сім'ях, показник маскулінності більше, ніж у 2,5 рази, відповідно 1,2 % та 2,8 %. Такі показники, на нашу думку, засвідчують тенденцію до засвоєння чоловічих ролевих патернів залежно від умов виховання та життєдіяльності в минулому та законів функціонування створених соціальних груп. Показник андрогенії з тенденцією до маскулінності наявний і серед дівчат, і серед хлопців, але показник більш «природовідповідний» від показників підгрупи закладів інтернатного типу. Недиференційована ідентичність характерна для дівчат у 39,3 % випадків, у хлопців – 51,1 %. Такі показники вищі, ніж у дітей, які виховуються в сім'ях, але значно менші порівняно з показниками респондентів з державних закладів інтернатного типу.

Порівняльний аналіз показників у групах дівчат і хлопців, які перебувають у державних закладах інтернатного типу, засвідчує такі відмінності при $p < 0,001$: у підгрупі дівчат переважають позитивні характеристики гендерно зумовлених якостей, а в групі хлопців – негативні, що відповідає емоційно полярному типу гендерної ідентичності, переживанню кризи самоприйняття та ідентифікації. Можна зробити висновок, що відсутність або штучна заміна зразків традиційної ролевої поведінки, як чоловічої, так і жіночої, призводить до формування нечітких ідентифікаційних образів.

Аналізуючи показники досліджень підгрупи підлітків, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу ($p < 0,5$), укажемо на наявність кризи гендерної ідентичності, що супроводжується підвищеним рівнем нестабільності самосприйняття, що зумовлює напруженість у системі міжособистісних відносин, адаптації особистості до умов, що

змінюються. Ці характеристики пояснюються несформованою рефлексією та кризою гендерної ідентичності при зміні або відсутності ідентифікаційного образу для наслідування.

Отримані результати та їх аналіз дають змогу сформувати систему післядії з кожною категорією підлітків. Диференційована система психолого-педагогічного супроводу з урахуванням якісних та кількісних характеристик процесу ідентифікації дасть змогу створити прийнятні умови для гармонійного розвитку гендерної ідентичності підлітків.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Теоретичний аналіз наукової та прикладної літератури з проблеми дослідження дає підстави виокремити різноманітні погляди на розуміння гендерної ідентичності відповідно до різних теорій і напрямів сучасної наукової думки. Феномен гендерної ідентичності розглядаємо з позицій багатовимірності, поліфункціональності та тенденції до константності. Результати емпіричного дослідження визначили високий відсоток респондентів з недиференційованим типом гендерної ідентичності в групах підлітків-сиріт. Результати нашого дослідження презентують такі особливості ідентифікації: у підгрупі підлітків-хлопців, які виховуються в сім'ї, зафіксована сформованість соціальної ідентичності зі значущим соціальним оточенням, у групі дівчат наявна соціально бажана гендерна позиція, притаманна фемінному типу ідентичності. У підгрупі хлопців, які перебувають у державних закладах інтернатного типу, виявлені фактори, що характеризують емоційно-стресову нестабільність підлітка, яка супроводжується порушеннями соціально-рольової статевої ідентифікації.

У підгрупі дівчат визначені агресивно-нестабільні характеристики особистості, прояв маскулінних стереотипних характеристик, нестабільний образ Я. У підгрупі респондентів, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу, нестабільність самосприйняття засвідчено переважно у хлопців, у двох групах у дівчат і хлопців прослідковується напруженість у системі міжособистісних стосунків, утруднення соціальної адаптації, нестабільність самосприйняття, підвищений рівень ситуативної агресії.

Маємо впевненість, що результати нашого дослідження стануть затребуваними для оптимізації процесу соціально-психологічного супроводу вихованців ДБСТ та державних закладів інтернатного типу шляхом урахування в його розробці специфіки процесу гендерної ідентифікації та актуального стану сформованості гендерної ідентичності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Волинець, Л. С., Комарова, Н. М., & Антонова-Турченко, О. Г. (2008). *Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування*. Київ.
- Гошовський, Я. О. (2009). *Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків*. Київ.
- Кікінежді, О. (2011). *Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості*. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан.
- Кікінежді, О. М. & Кізь, О. Б. (2004). *Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва*. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан.
- Логвінова, Д. В. (2005). Методологічні проблеми в дослідження гендеру. *Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*, 26/3, 8-12.
- Савчин, М. (2008). *Психологія відповідальної поведінки*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Хьелл, Л. & Зиглер, Д. (1997). *Теорії личности*. Санкт-Петербург: Питер Пресс.
- Швалба, Ю. М. (2013). *Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах*. Київ.

REFERENCES

- Volynets, L.S., Komarova, N.M. & Antonova-Turchenko, O.H. (2008). *Sotsialne syrytstvo v Ukraini: ekspertna otsinka ta analiz isnuiochoi v Ukraini systemy utrymannia ta vykhovannia ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia [Social orphanhood in Ukraine: expert assessment and analysis of the existing system of maintenance and upbringing of children deprived of parental care in Ukraine]*. Kyiv. [in Ukrainian].

- Hoshovskyi, Ya. O. (2009). *Psykhologo-pedahohichni osnovy resotsializatsii deprivovanykh pidlitkiv* [Psychological and pedagogical bases of resocialization of deprived adolescents]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kikinezhdi, O. (2011). *Henderna identychnist v ontogenezi osobystosti* [Gender identity in the ontogenesis of personality] (a monograph). Ternopil. Navchalna knyha - Bohdan. [in Ukrainian].
- Kikinezhdi, O. M. & Kiz, O. B. (2004). *Osoblyvosti gendernoi sotsializatsii deprivovanoho yunatstva* [Features of gender socialization of deprived youth]. Ternopil: Navchalna knyha - Bohdan. [in Ukrainian].
- Lohvinova, D. V. (2005). Metodolohichni problemy v doslidzhennia henderu. [Methodological problems in gender research]. *Scientific notes of the Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk*, 26/3, 8-12. [in Ukrainian].
- Savchyn, M. (2008). *Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky* [Psychology of responsible behavior]. Ivano-Frankivs'k: Misto NV. [in Ukrainian].
- Hjelle, L., & Ziegler, D. (1997). *Teorii lichnosti* [Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications]. Sankt-Peterburg: Piter Press. [in Russian].
- Shvalba, Yu. M. (2013). *Ekoloho-psykhologichni chynnyky yakosti zhyttia v umovakh* [Ecological and psychological factors of quality of life in conditions]. Kyiv. [in Ukrainian].

THE FEATURES OF GENDER IDENTITY FORMATION IN ADOLESCENTS UNDER DIFFERENT SOCIAL CONDITIONS

Inna Livandovska

Lecturer at the Department of Psychology,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9636-0454>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i16.215>

Abstract. The article considers the theoretical and practical approach to the formation of gender identity in adolescence in view of the different social conditions of identification and the results of empirical research on the specifics of gender identification. This topic is marked by the importance of social conditions for the development of orphans: emotional, social, mental deprivation. In such unacceptable conditions, the problem of formation of social and personal identity becomes especially important. The process of formation of moral and value beliefs acquires the greatest importance at teen age, as there is a change of identification images. It is known that the formation of gender identity of adolescents occurs in the process of socialization with an emphasis on "mirroring" the dominant gender culture. The results of our study present a specific situation of personal development for adolescents raised in families, public boarding schools and family-type orphanages.

Specific features of gender identity and the process of its formation are practically ignored, although children who have the status of orphans and are brought up outside the family belong to the risk group, as they form an undifferentiated type of gender identity, which negatively affects further socialization and adaptation in society. In this article, the assumption that the structure of gender identity is empirically explored, which includes emotional, evaluative, behavioral, cognitive and personal components, has substantive, quantitative and qualitative differences in adolescents living in different social conditions. Thus, insufficient study and research of this problem in combination with high significance determines its relevance, as the correction of negative personality characteristics is possible only with comprehensive psychological and pedagogical support for the development of gender identity of adolescents will help reduce emotional instability and overcome the main blocks of socially acceptable gender patterns.

Key words: gender identity, adolescents, gender identification, deprivation, socialization, social conditions.

Стаття надійшла 28.03.2021 р